

I malgrat tot, hi ha literatura africana

Desconeguda encara als Països Catalans, la literatura africana sorprèn per la seva qualitat, sense renunciar a la influència de l'oralitat, que es fa present en el ritme i en un llenguatge tan viu com el continent.

Si sou afeccionats a la lectura i viatgeu a Dakar, quedareu agradablement sorpresos en trobar el mercat de llibre vell: desenes de venedors en petites parades ofereixen als compradors piles immenses de publicacions. Quan us hi apropau, restareu decebut: els milers de llibres exposats no són sinó exemplars repetits fins a l'infinit d'una dotzena de manuals escolars, i d'una vintena de llibres de ficció de lectura obligatòria als centres docents.

I és que a l'Àfrica no s'ha consolidat l'hàbit de lectura. Alguns petits estats, com Guinea Equatorial o Sao Tomé i Príncipe ni tan sols disposen de cap llibreria. Les parets de les mansions de les classes benestants resten impolutes: cap estant carregat de llibres distorsiona la blancor dels murs. Les classes populars solen tenir una relació amb la lletra impresa encara més senzilla: empren les pàgines dels llibres per a embolicar el peix, la carn, o qualsevol altra cosa (cal dir en favor seu que sovint, ni saben llegir, ni saben parlar la llengua en què es publiquen els llibres).

Les úniques publicacions difoses són les fotonovel·les (europees o africanes), i les novel·letes rosa tipus *Corín Tellado* (o algunes somiques historietes nigerianes de prostitutes reinsertades socialment). Els països més afortunats compten amb una premsa abundant i diversa; la censura ha convertit els diaris de la resta d'estats en soporífers pamflets pro-governamentals.

Tot i això, ja fa més de setanta anys que els africans escriuen amb una certa regularitat. Des que les escoles de l'administració i de les missions es van anar estenent pels territoris colonitzats, alguns africans van canalitzar les seves inquietuds a través de la ficció. Les primeres obres, generalment, tractaven de reflectir una societat que es considera-

Una llarga tradició literària ha permès a Sud-àfrica de comptar amb algunes de les millors plomes del continent.

va en procés de desaparició. Descripcions etnogràfiques, reculls de literatura oral i reelaboracions de la història local constitueixen l'eix central d'aquestes publicacions, escrites sovint en llengua local; és el cas de *Txaka*, la novel·la del sotho Thomas Mofolo, que relata la vida d'aquest rei zulu.

La reivindicació. El moviment de la *Négritude* va donar un ressò universal a la literatura africana. Aquest corrent, encapçalat per alguns intel·lectuals antillans

i africans, criticava el fet colonial i reivindicava les especificitats de les societats negres. La *Négritude* va dotar a la literatura africana d'una dimensió reivindicativa, de denúncia de l'explotació colonial, però també hi va incorporar una dimensió lírica, perquè exalçava allò que es considerava les característiques pròpies dels pobles africans: la música, la dansa, l'espiritualitat, la màgia. Léopold Sedar Senghor, l'escriptor i polític senegalès, va crear una de les obres més característiques d'aquest moviment: els *Cants d'ombra*.

Tot i que el corrent de la *Négritude* va causar un fort impacte a Occident, no tots els escriptors africans es van sentir identificats amb aquesta tendència exotitzant. A partir de les independències, molts d'ells van començar a denunciar en les seves obres l'explotació dels africans per part dels seus compatriotes. *L'estació del caos*, del nigerià Wole Soyinka (premi Nobel 1986), i *Pètals de sang*, del kenyà Ngũgĩ Wa Thiongo, són bones mostres d'aquesta literatura política.

Mentrestant, els escriptors sud-africans (blancs, negres i mestissos) denunciaven amb fermesa el règim d'*apartheid*. L'alt nivell d'escolarització, i l'existència d'una llarga tradició literària, han permès a Sud-àfrica de comptar amb algunes de les millors plomes del continent (André Brink, J. M. Coetzee, Sipho Sepamla, Alex La Guma, Richard Rive...). A les colònies por-

tugueses, molts autors van combinar la lluita guerrillera amb la literatura de combat (com els anglesos Agostinho Neto i Pepetela).

Progressivament la literatura africana es va anar diversificant, fins al punt que avui dia seria necessari parlar, més aviat, de literatures africanes. No podem trobar cap prototipus de novel·la africana: *El simpàtic enterrador*, del nigerià Biyi Bandele-Thomas és una mostra esplèndida d'humor negre; *Terra sonàmbula*, del moçambiquès Mia Couto és una impressionant descripció, entre fantàstica i realista, d'un país en guerra; el senegalès Cheik Aliou Ndao ens presenta a *Excel·lència, les seves esposes!* la difícil convivència en una família poligàmica; les experiències d'una dona depressiva són al centre de *Qüestió de poders*, l'autobiografia de Bessie Head, una mestissa de Botswana; *El bebedor de vi de palma*, d'Amos Tutuola, és una novel·la fantàstica inspirada en la literatura oral tradicional...

En certes zones, el teatre té una forta presència, perquè els textos dramàtics tenen l'avantatge d'arribar també als analfabets. Les obres africanes solen denunciar la situació que pateixen les classes populars (com *El parèntesi de sang* del congolès Sony Labou Tansi). La poesia, en alguns països, també gaudeix d'una gran popularitat, ja que es difon mitjançant la premsa. Els guions radiofònics o les col·laboracions televisives comencen a tenir un paper decisiu en la difusió literària.

Tot i que la literatura africana és molt menys prolífica que l'asiàtica o l'americana, experimenta un creixement notable, i comença a oferir algunes obres mestres. No obstant això, la barreira que separa l'escriptor del seu públic natural no sembla estar en vies de superar-se. Alguns autors, com el kikuiu Ngugi, han decidit passar-se a la seva llengua vernacle per acostar els seus textos als seus compatriotes, però aquesta opció és encara molt minoritària. La major part dels escriptors africans s'han de-

cantat pel mercat editorial europeu. Incapaços de donar sortida als seus textos a l'Àfrica, publiquen a Occident en francès, anglès o portuguès, tractant d'arribar al lector europeu.

Tot i això, alguna cosa es mou al món literari africà. El 1991, Nadime Gordimer rebia el premi Nobel, bàsicament per motius extraliteraris (ser dona, ser africana i haver lluitat contra la discriminació racial). Moltes institucions, africanes i internacionals, subvencionen fortament els editors perquè publiquin obres de qualitat més que dubtosa. Els darrers concursos de novel·la francòfona convocats per la cooperació oficial francesa han comptat amb milers de participants africans. L'escriptora camerunesa Calixthe Beyala ja ha estat acusada de plagi dues vegades. Tots quatre factors combinats (Nobel de quota, finançament institucional abusiu, concursos multitudinaris i plagis) fan pensar que, tal vegada, la literatura africana va entrant en vies de normalització.

Gustau Nerín

Suggeriments

—Bâ, Amadou Hampâté. *Amkul-lel, el nen ful*. Límits, Andorra, 1996. Un relat autobiogràfic amb elements etnogràfics.

—Coetzee, J. *Esperant els bàrbars*. Edhasa. Barcelona, 1990. Una al·legoria de la Sud-àfrica dels temps de l'*apartheid*.

—Couto, Mia. *Cronicando*. Txalaparta. Tafalla, 1996. El llenguatge fluid i imaginatiu de Couto ens guia per un Moçambic màgic.

—Gordimer, Nadime. *La història del meu fill*. Edicions de l'Eixample. Barcelona, 1991. L'amor i la lluita política es combinen perfectament en aquesta obra de la premi Nobel.

—Labou Tansi, Sony. *El ante-pueblo*. Muchnik. Barcelona, 1990. L'encalçament sexual, en una dictadura africana. G. N.

La literatura africana ha despertat l'atenció d'algunes editorials.

Els escriptors, que no poden donar sortida als seus textos a l'Àfrica, tracten d'arribar al lector europeu.